3.4. İnsan-Evren İlişkisi

Allah (cc), insana evreni anlama ve kavrama kabiliyeti vermiştir. İnsanın anlayış ve öğrenme kabiliyeti, onu sorumlu kılar.[61] İnsanın yaşadığı toplumun ve çevrenin farkında olması, dünyayı yaşanabilir hâlde tutmasını ve elinden geldiğince sorunlara müdahale etmesini gerektirir. Emanet duygusuna ve çevre bilincine sahip olma, israftan ve tüketim kültüründen uzak durma, insan-evren ilişkisinin ilkelerindendir.

Emanet Duygusu: Allah (cc) evrendeki her şeyi insan için var etmiş ve ona emanet etmiştir. Kur'an, emanetin korunması hususunda insanı uyarır: **"... Kim emanete hıyanet ederse kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir..."**[62] İslam emanete hıyaneti, münafıklığın alametlerinden sayar.

Verilen vaatler, özel meclislerde konuşulan sözler, kişilerin arasındaki sırlar, aile mahremiyeti ve çocuklar birer emanettir. Emanet bilinci; komşuluk, arkadaşlık, alışveriş, yönetim, adalet gibi hayatın her anında ihtiyaç hissedilen bir sorumluluk olarak insanlar arasında güveni sağlar.

Çevre Bilinci: Çevre insan hayatını kuşatan ortamların tamamıdır. Barınılan ev, solunan hava, içilen su, yaşanan şehir, denizler, göller, nehirler, yollar, dağlar, ormanlar ve diğer canlılar, Allah'ın (cc) nimetleri ve emanetleri olarak insanoğluna sunulmuştur.

Çevre bilinci, varlıkların haklarına saygı duymak ve insana yaraşır bir hayat sürmek için tabiatı korumayı ifade eder. İnsandan, yer altı ve yer üstü kaynaklarının kullanımında gelecek kuşakların ve diğer canlıların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmesi beklenir. Çevre bilincinin gelişmesinde; varlıkların Allah'ı (cc) tesbih ediyor olması, insana emanet edilmiş bir nimet olması, Allah'ı (cc) bulmada yol gösteren işaretler olması, yeryüzünün imarının insana emredilmiş olması gibi ilkeler belirleyicidir.[63]

İslam medeniyeti, çevreci bir niteliğe sahiptir. Kur'an'da; insanın yaşadığı çevrenin güzellikleri tasvir edilmiş ve bunlar, cennetin güzelliklerine benzetilmiştir.[64] Hz. Peygamber de temizlik, ağaç dikme, yeşillendirme, bitki ve hayvanların

60 Şahin, "Selcuklular Donemi'nde Ahiler", 302.
61 bk. Kıyamet suresi 36. ayet.
62 Al-i İmran suresi 161. ayet.
63 bk. İsra suresi 44. ayet, Hadid suresi 1. ayet, Rahman suresi 7-8. ayetler, Rum suresi 41. ayet, Bakara suresi 164. ayet, Rum suresi 20-25. ayetler.
64 bk. Bakara suresi 25. ayet.

korunması gibi hususlarda sözleri ve davranışlarıyla ümmetine örnek olmuştur.[65] Mekke ve Medine çevresinin harem ilan edilmesi, dünyadaki ilk sit alanı uygulaması kabul edilir.

Bilgi Notu

Kanuni, gönderdiği bir emirnamede Edirne şehrinin temiz tutulmasını istemektedir: "Ev ve dükkânların çevreleri temiz tutulsun. Hamam ve han gibi umuma ait yerlerin temizliğine dikkat edilsin. Esnaf, atık maddeleri şehir dışındaki boş yerlere taşısın. Evlerde çamaşır-bulaşık yıkandığında sabunlu sular sokaklara akıtılmasın. At arabacıları, sokaklara pisleyen atlarının pisliklerini kendileri temizlesin!

(Ahmet Akgündüz, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*, 75–76)

İstanbul'da Kırkçeşme sularını Sarıyer ormanlarından uzun bir isale hattı ile İstanbul'a ileten Mimar Sinan; boru hattının her iki tarafından 20'şer arşınlık bir mesafe içinde bina, mandıra ve ahır yapımını ve gübre yığılmasını bir ferman ile yasaklattırmıştır.

(Nevzat Kor vd., "Çevre Kirlenmesinin Tarihi Gelişimi", İnsan ve Çevre, 150)

İsraf ve Tüketim: İsraf; inanç, söz ve davranışlarda dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmaktır. Mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmak demektir.[66] İslamiyet **"... Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz..."**[67] ayetiyle savurganlığı ve açgözlülüğü kesin olarak yasaklar. *"İsraf etmeyerek kibir ve gurura kapılmayarak yiyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk ediniz."*[68] mealindeki hadisişerif, tüketim anlayışının çerçevesini çizer.

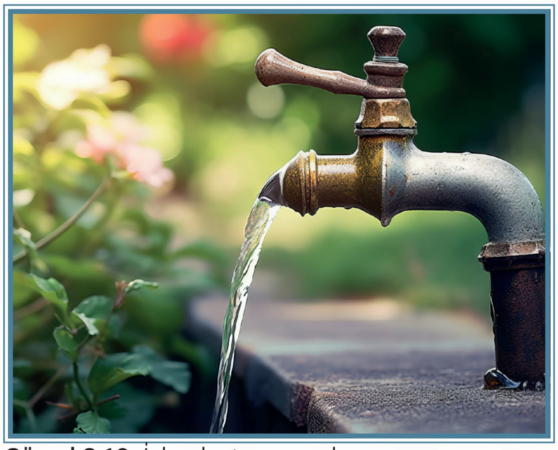

Görsel 3.10: İslamiyet, suyu aziz sayar ve suyun israf edilmemesini öğütler.

Beşerî ihtiyaçlar sınırlı, arzu ve ihtiraslar ise sınırsızdır. Helaller insan ihtiyaçlarını karşılayacak kadar geniştir. Kanaatkârlık ve tutumluluk, öğütlenen temel ilkelerdir. Helal kabul edilen maddelerin ihtiyaçtan fazla tüketimi haram veya mekruh sayılır. Gereksiz tüketim yapmak, nimetleri saçıp savurma olarak görülür. Kişisel arzuların tatmini için yapılan aşırı tüketim israftır. İslam insanların tutkularını kamçılayan, toplumda kıskançlık doğuran, imkânları sınırlı olanların öfkesine ve sosyal huzursuzluklara yol açan lüks tüketimi yasaklar.[69]

65 İbn Hanbel, III, 184; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 14; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 96; Müslim, "Hac", 458, Musâkât 10.
66 Kallek, "İsraf", 23/179.
67 Araf suresi 31. ayet.
68 İbn Mâce, "Libâs", 23.
69 bk. İbn Mâce, "Et'ıme", 51; Ebû Dâvûd, "Et'ıme", 14; Tirmizî, "Zühd", 47; Buhârî, "Rikak", 15.